

Kaj je zgodovina

✍ Branko Klun

Razumevanje zgodovine je pot k razumevanju samega sebe – kot posameznika in kot skupnosti.

Prihodnost snujem(o) iz svoje bivšosti. Svoboda prihodnjega je pogojena z določenostjo bivšega.

Toda ta pogojenost nas ne zapira, temveč nas omogoča in odpira. Če se namreč zapremo pred preteklostjo in zgodovino, si zapremo tudi možnost pristne prihodnosti. Seveda pa je odprtost do preteklega – tako kot vsaka odprtost do resnice – vse prej kot lahka drža.

Učiteljica zgodovine

Vprašanje, kaj je zgodovina, se zdi tako trivialno, da si ga je nepotrebno zastavljati. Zgodovina je vendar tisto, kar se je zgodilo v preteklosti, in veda s taistim imenom ima za svoj predmet raziskovanje te preteklosti. Povsem razumljivo se zdi tudi, da sta spoznanje in s tem resnica o preteklosti težko dosegljiva, kajti preteklo je v veliki meri 'odteklo' in lahko se naslanjamo samo na sledi, ki so nam dostopne v sedanjosti. Zato se nam zdi toliko bolj pomembno, da zapremo v 'objektivni' pristop, s pomočjo katerega naj bi se zgodovinska veda približala podobnemu idealu resnice, kot ga imajo naravoslovne znanosti. Takšen pogled pa prinaša mnoge nereflektirane postavke, med drugim tudi temeljni problem, zakaj naj bi bila preteklost, če je nekaj preteklega in minulega, pomembna za našo sedanjost oziroma prihodnost. Argument, da je zgodovina 'učiteljica življenja', ki naj bi pomagala, da v prihodnosti ne bi

ponavljali preteklih napak, deli sodobno krizo učiteljske avtoritete ... Zato se vedno pogosteje sliši globokoumno modrovanje, kako naj se zgodovino prepusti preteklosti in kako se je treba usmeriti v prihodnost.

Kaj je čas?

Prav zaradi problematičnosti, kako v osnovi razumemo zgodovino in človekov odnos do nje, je potreben filozofski razmislek o tem, kaj zgodovina pravzaprav je. Ob tem nujno trčimo ob vprašanje časa, ki je tesno povezano s pojmovanjem zgodovine in preteklosti. Sv. Avguštin, ki je sicer vprašanje zgodovine skozi prizmo teologije pripeljal v filozofijo (zgodovina pri Grkih ni *filozofska* tema), odkrito toži nad tem, kako težko je razumeti čas.¹ Z razliko od Aristotela, ki je čas opredelil glede na zunanje dogajanje, se sv. Avguštin zave, da je problem časa neločljivo povezan z notranjim doživljanjem človeka. Aristotel je čas opredelil kot tisto, kar štejemo pri gibanju² (dnevi niso nič drugega kot štetje naravnega dogajanja, namreč gibanja sonca), in ga je razumel iz sveta oz. narave. Ta 'naturalistična' perspektiva predstavlja osnovo za naše običajno razumevanje časa. V njenem pogledu se čas razodeva kot tok ali potek, kjer ima sedanjost osrednjo vlogo, medtem ko sta preteklost in prihodnost nekaj, česar še ni (prihodnost) ali česar ni več (preteklost); zato sta glede na sedanjost manjvredni. Takšno pojmovanje časa je tesno povezano

s pojmovanjem človeka kot naravnega bitja, ki se nahaja v toku objektivnega časa in mu le-ta nenehno polzi iz sedanjosti v preteklost.

Doživljanje

Toda perspektiva sv. Avguština, ki verjame, da je čas, ki ga človek izkūša v svoji notranjosti, v svoji 'duši', bolj pomemben kot zunanji fizikalni čas, še zdaleč ni kakšen padec v subjektivnost, ki bi bil metodološko manjvreden glede na zunanjo (naravoslovno) 'objektivnost'. To vprašanje je v sodobni filozofiji aktualizirala fenomenologija (Husserl³, Heidegger⁴), ki opozarja, da je izhodišče vsakega razumevanja vedno človek in da se tudi tisto, kar imenujemo 'objektivno', nujno nahaja v odnosu do človekovega zavedanja in razlaganja. Mi, ljudje, smo tisti, ki govorimo o svetu in o času – kakor je tudi tisto, kar imenujemo svet ali čas,

Rimskodobno posodje iz staroselskih grobov na Bobovku pri Kranju. Gorenski muzej Kranj, foto: T. Lauko.

vedno živeto in razumljeno v našem človeškem izkustvu. Potreben je torej obrat, ki ni zgolj naduta filozofska akrobacija, temveč zvestoba izvirnemu izkustvu. Ali ni tako, da vsak izmed nas najprej 'od znotraj' živi svoje življenje in v tem živetem življenju oblikuje razumevanje sveta, soljudi in nas samih? In ali ni to življenje že vedno 'dogajanje', ki ima časovni značaj? Pri tej izvorni perspektivi ni tako, da mi najprej smo in šele naknadno vstopamo v čas, temveč čas nerazdružljivo sovпада z našim življenjem, da se le-to nujno in vedno 'dogaja' kot (glagolniško) 'časenje'. To nam našega poskusa razumevanja časa ne olajša, temveč ga oteži. Očitno se namreč ne moremo postaviti onkraj časa in ga obravnavati od zunaj, temveč ga moramo razumeti iz naše vpetosti vanj, iz dogajanja našega življenja.

V 'zdaj' sta prihodnost in preteklost

Heidegger skozi analizo konkretnega življenja (analitika eksistence) pokaže, kako živimo svoje 'časenje'. Nasprotno od naturalističnega pojmovanja časa, kjer je v ospredju sedanjost, smo v življenju skozi svoje razumevanje vedno že v prihodnosti. Prihodnost ni nekaj, kar je odsotno, temveč jo 'živimo' – sebe namreč vedno razumemo z vidika naših prihodnjih možnosti. Vsako dejanje v sedanjosti človek naredi na podlagi osnutka prihodnosti. Prav zato pravimo, da človek dela vse z namenom; da ga vodita določena namera ali smisel. Toda po drugi strani človek vedno živi tudi tisto, kar je že bil. Ne vznika iz nič v sedanjosti, temveč vedno prevzema tisto, kar 'je bil' – in kar Heidegger posledično imenuje 'bivšost'. Za razliko od preteklosti, za katero se zdi, da je odšla (kakor nekaj 'preteče'), je naša preteklost tisto, kar kot bivše ostaja in nas vzpostavlja. Zato sta bivšost in prihodnost načina, kako se 'časi' (vrši, dogaja) naše življenje, pri čemer še zdaleč nista nekaj, česar 'ni' (kot bi sklepali ob naravoslovnem pojmu časa), temveč sta nekaj, kar nas tvori, vzpostavlja, kar v najglobljem temelju določa naše življenje. Iz te perspektive je treba dru-

gače razumeti tudi sedanjost: ta ni trenutni 'zdaj', ki se pomika v preteklost, temveč tista prisotnost/sedanjost, ki se navdihuje iz namena prihodnjega in izročila bivšega.

Kako interpretiramo preteklo?

Med bivšostjo in prihodnostjo je tesna povezanost. Na prvi pogled se sicer zdi, da prihodnost predstavlja čisto možnost, bivšost pa je, nasprotno, zaprta v dejanskosti tistega, kar se je nepovratno zgodilo. Toda v resnici bivšost in prihodnost vplivata druga na drugo in se pogojujeta. Kar smo doslej bili (bivšost), v veliki meri določa, kakšne so sploh lahko naše prihodnje možnosti – kajti vedno smo 'iz' bivšega. Po drugi strani pa tudi prihodnost določa to, kar je bivše, četudi se to utegne zdeti paradoksalno. To, kar je bilo, je namreč odvisno od našega razumevanja, ki v sebi vedno nosi namen (prihodnjega). Zato obstajajo različne možnosti, kako lahko razumemo in tolmačimo preteklost. Tudi tisto, kar je bilo, ni golo dejstvo in nepremakljiva dejanskost, temveč preteklost vedno prevzemamo in razlagamo na različne načine (v takšni ali drugačni možnosti). Res je, da nečesa, kar se je zgodilo, ne moremo zanicati, toda še vedno imamo različne možnosti, kako to, kar se je zgodilo, umestimo v širši kontekst razumevanja.

In kaj ima vse to na videz abstraktno razmišljanje opraviti z zgodovino? Zelo veliko. Od nas namreč zahtevajo, da spremenimo pogled nanjo. Zgodovina ni neobvezujoč dodatek k človekovemu življenju. Človekovo življenje kot tako je 'zgodovinsko'. To prvenstveno ne pomeni, da vstopa v objektivni tok zgodovine, temveč da se v svojem temelju 'dogaja', da se 'godi' (podobno kot smo rekli, da se 'časi') in da je tu izvor njegove 'z-godo-vine'. Preteklost ni nekaj, kar je odteklo in do česar lahko zavzamemo vzvišeno distanco (v slogu "pustimo preteklost pri miru"). Ne, preteklost (kot bivšost) nas vzpostavlja, nas tvori v tem, kar smo in kako živimo – tako na osebni kot na občestveni ravni (npr. kot narod). Toda čeprav nas ta zgodovinska

bivšost določa in pogojuje našo prihodnost, pa je po drugi strani tudi ona določena s strani prihodnosti – zgodovino namreč razlagamo iz sedanjosti, ki snuje svoje razumevanje z vidika prihodnjih možnosti. Kakor ne obstajajo gola dejstva v svetu, ki ne bi imela nobene interpretacije, ne obstaja niti gola zgodovina, ki ne bi vključevala določenega 'namena' razumevanja. Ob tem se ne smemo ustrašiti nevarnosti relativizma zgodovinskih razlag, temveč se moramo zavedati omejenosti, ki spada k našemu človeškemu razumevanju in ki prinaša etično nalogo – da namreč zaradi lastne omejenosti ostajamo odprti za razumevanje drugega človeka, za drugače mislečega, ki utegne preteklost tolmačiti drugače.

Odprtost do preteklega

Razumevanje zgodovine je torej pot k razumevanju samega sebe – kot posameznika in kot skupnosti. Prihodnost snujem(o) iz svoje bivšosti. Svoboda prihodnjega je pogojena z določenostjo bivšega. Toda ta pogojenost nas ne zapira, temveč nas omogoča in odpira. Če se namreč zapremo pred preteklostjo in zgodovino, si zapremo tudi možnost pristne prihodnosti. Seveda pa je odprtost do preteklega – tako kot vsaka odprtost do resnice – vse prej kot lahka drža. Zahteva ponižnost, ki je pripravljena sprejeti nove razlage, zahteva iskrenost, ki je sposobna prevprašati lastne nagibe, predvsem pa zahteva dialoško sprejemanje drugega človeka, s katerim iščeva resnico najine skupne zgodovine. ■

Opombe

1. Celotna 11. knjiga Avguštinovih *Izpovedi* (Celje: Mohorjeva družba, 2003) je posevčena problematiki časa. Za poglobitev prim. Aurelius Augustinus (2009): *Was ist Zeit? Confessiones XI*, Hamburg: Meiner, ki vsebuje obsežno spremno študijo Norberta Fischerja.
2. Prim. Aristotel (2004): *Fizika*, 4. Knjiga. Ljubljana: Slovenska matica, poglavja 10–14.
3. Prim. Husserl, Edmund (2000): *Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, Tübingen: Niemeyer.
4. Heidegger, Martin (1997): *Bit in čas*. Ljubljana: Slovenska matica. To delo je osnova za eksistencialno analizo, ki predstavlja osnovo temu članku.